

Mahdi Golshan

Znanost i muslimanski ummet i islamska koncepcija znanja

UDK 28:001

Već duže od nekoliko stoljeća muslimanski znanstvenici zaostaju za svjetskim trendovima, iako je općepoznato i priznato da su nekada ranije upravo oni bili ti koji su utirali puteve i predvodili i upravljali svjetskim tokovima znanosti. U tekstu koji slijedi autor, i sam prirodoslovac, nastoji dati svoje viđenje i odgovore na pitanja, kao što su: šta se dogodilo; gdje su muslimani pogriješili; kako Kur'an gleda na znanje; trebamo li izučavati samo vjerske znanosti; možemo li, smijemo li i trebamo li, sa stanovišta Kur'ana i sunneta, izučavati svako znanje koje nas približava spoznaji Boga i Njegove kreacije; zašto i čemu izučavanje prirodnih znanosti i postoje li granice do kojih trebamo ići. Autor nastoji što dublje zaroniti u ovu problematiku i dati nam informacije i reference iz Kur'ana i sunneta o navedenim pitanjima, ali i mnogi šire, te nam nudi ne samo odgovore na ova pitanja nego daje i praktične smjernice kako bismo se kao ummet trebali ponašati i šta bi trebao biti naš cilj u izučavanju prirodnih znanosti.

Ključne riječi: Kur'an, sunnet, prirodne znanosti / nauke, islam, znanje, epistemologija, fizika, priroda, spoznaja prirode

Jedna od karakterističnih osobina islama jeste naglasak kojeg on stavlja na znanje. Kur'an, a isto tako i islamska tradicija – sunnet, pozivaju muslimane da traže i stječu znanje i mudrost te da duboko cijene ljude od znanja. S tim u vezi, u raspravama koje slijede, navest ćemo mnogobrojne relevantne kur'anske ajete, kao i sačuvane predaje (hadise).

Na samome početku prisjetit ćemo se poznatog hadisa Časnog Poslanika, s.a.v.a., koji je do nas stigao iz različitih izvora i kroz različite kanale, a u kojem se kaže:

“Stjecanje znanja obaveza je svakog muslimana.”¹

Ova predaja potaknula je raspravu u vezi s vrstom znanja kojeg musliman treba ili mora obavezno steći, a na koju su ponuđeni različiti odgovori i različita mišljenja u prošlosti.

Ebu Hamid el-Gazali (umro 1111. g.), u svom dobro znanom djelu **Ihja ulumid-din**, spominje da je našao preko dvadeset različitih odgovora na navedeno pitanje.² Tako teolozi smatraju da je izučavanje islamske teologije (kelama) obavezno, dok pravnici (fukaha) uzimaju da je islamsko pravo (fikh) ono što podrazumijeva Poslanikov hadis. Sam El-Gazali zastupao je gledište prema kojem je religijski obavezno znanje ograničeno na ono što je pojedincu nužno za ispravno prakticiranje obaveznih djela u okviru islamskog Šerijata.³ Naprimjer, čovjek čije je zanimanje stočarstvo mora biti upoznat s propisima i odredbama koje se odnose na zekat. Trgovcu, koji želi poslovati u beskamatnom okruženju, obaveza je da bude svjestan religijskih naredbi u vezi s kamatom kako bi je mogao efektivno izbjeći.

El-Gazali zatim nastavlja s raspravom o znanostima čije je znanje vadžib kifaje⁴ (nešto što je obavezno za cjelokupnu zajednicu sve dok postoji dužnost za zadovoljavanjem neke društvene potrebe, međutim, čim dovoljan broj članova zajednice ispuni tu dužnost, drugi članovi automatski su oslobođeni obaveze). Nakon toga prelazi na klasifikaciju cjelokupnog znanja na religijske i nereligijske znanosti. Pod religijskim znanostima on podrazumijeva gotovo sve znanje koje nam je saopćeno putem poslaničkih predaja i Objave. Sve ostalo znanje tvori nereligijske znanosti. Nereligijske znanosti on dalje klasificira na pohvalne (mahmud), dozvoljene (mubah) i nepoželjne (madhmum). Historiju, naprimjer, svrstava u kategoriju dozvoljenih (mubah) znanosti, a magiju i čarobnjaštvo u kategoriju nepoželjnih znanosti. Pohvalne (mahmud) znanosti, čije je znanje nužno za svakodnevni život ljudi, jesu vadžib kifaje, dok ostale znanosti iz ove kategorije donose dodatnu vrijednost prvenstveno učenjaku koji ih izučava. Naprimjer, kako bi društvo, odnosno neka ljudska zajednica mogla funkcionirati, nužno je da posjeduje stanovitu količinu znanja iz medicine, matematike i zanata i u tom smislu El-Gazali ih svrstava u kategoriju znanosti koje su vadžib kifaje. Svako daljnje istraživanje detalja i ulaženje u dubinu problema medicinskih znanosti ili matematike on stavlja u drugu kategoriju, onu koja daje dodatnu vrijednost znanstveniku ali koja ne zahtijeva nikakvu vrstu obaveze.

Religijske znanosti El-Gazali klasificira u dvije klase: pohvalne (mahmud) i nepoželjne (madhmum). Pod nepoželjnim religijskim znanostima on misli na one koje su naizgled orijentirane ka Šerijatu, a zapravo odvrću od njegovih učenja. Pohvalne religijske znanosti dijeli u četiri skupine:

¹ Kuejni, *El-Kafi*, sv. 1, str. 30; Ibn Madždže, **Sunen**, Uvod, Poglavlje 17, br. 224.

² Ebu Hamid el-Gazali, **Ihja ulumid-din**, sv. 1, str. 14.

³ *Ibid.*, str. 15.

⁴ *Ibid.*, str. 16.

1. usul (načela, tj. Kur'an, sunnet, idžma ili konsenzus i predaje prenesene od Poslanikovih, s.a.v.a., ashaba);
2. furu (sekundarna ili izvedena pitanja, tj. problemi iz oblasti prava, etika i mističko iskustvo);
3. uvodne studije (arapska gramatika, sintaksa, itd.);
4. komplementarne ili dopunske studije (učenje i interpretacija Kur'ana, izučavanje pravnih načela, 'ilm el-ridžal ili biografsko istraživanje prenosilaca predaja, itd.).

Znanje koje je sadržano u prethodne četiri skupine i koje se njima stječe El-Gazali smatra vadžib kifaje.

U vezi s pitanjem u kojoj bi se mjeri trebale izučavati pohvalne znanosti, El-Gazalijevo gledište je da, kada se radi o pitanjima i temama iz oblasti teologije, kao što su znanje o Bogu, Božijim atributima, djelima i naredbama, onda je nužno nastojati naučiti što je više moguće. Međutim, kada se radi o religijskim pitanjima i temama čije je znanje vadžib kifaje, onda je nužno naučiti onoliko koliko je dovoljno. Ili, sažeto iskazano, njegova gledišta glase da ne treba težiti stjecanju znanja u onim znanostima čijem izučavanju su se drugi već posvetili, a ako se neko ipak odluči na takvo što, onda taj neko treba da se uzdrži od trošenja svog cjelokupnog života za njihovo izučavanje, "jer znanje je ogromno, a život kratak. One predstavljaju samo pripremu, uvod, i nisu sebi svrha"⁵.

A kada je riječ o teologiji (kelam), njegovo je mišljenje da je korisno samo onoliko koliko je potvrđeno Kur'anom i hadisom. Štaviše, on kaže, "danas, kada krivovjernici nastoje proizvesti sumnje (u glavama naivnih vjernika), ispravno teološko znanje je nužno kako bi im se moglo suprotstaviti".

U vezi s filozofijom El-Gazali smatra da ju je moguće podijeliti na četiri skupine⁶:

1. aritmetika i geometrija, koje su zakonite i dopuštene;
2. logika, koja je dio teologije;
3. bogoslovlje, koje razmatra božansku bit i attribute i koje je, također, dio teologije;
4. fizika, koja se sastoji iz dva dijela: prvi dio obuhvata rasprave suprotstavljene Šerijatu koje se, prema tome, ne mogu niti smatrati znanosti; drugi dio razmatra svojstva tijela. Drugi dio sličan je medicinskim znanostima, iako medicina ima prednost nad ovom znanosti. Ovaj dio fizike je beskoristan dok isto ne važi za medicinu.

Mulla Muhsin Fejd el-Kašani u svojoj knjizi *Muhadždžet el-bejda* kaže:

"Osobna obaveza (vadžib ajni) svakog muslimana jeste da nauči islamsko pravo onoliko kolike su njegove potrebe. Dalje, vadžib kifaje mu je i učenje fikha kako bi se zadovoljile potrebe drugih."⁷

U vezi s filozofijom El-Kašani kaže:⁸

"Komponente filozofije nisu samo one koje navodi El-Gazali. Filozofija pokriva i mnoge druge oblasti religijskih i ovosvjetskih pitanja (naprimjer, astronomiju, medicinu, retoriku, itd.)... Sve ono iz ovih znanosti što se tiče budućeg svijeta (Ahireta) već postoji i dovedeno je do savršenstva u samome Šerijatu, a ono što nije korisno za Ahiret, nije ni potrebno.

⁵ Ebu Hamid el-Gazali, *Ihja ulu-mid-din*, sv. 1, str. 39.

⁶ Ibid., str. 22.

⁷ Mulla Muhsin Fejd el-Kašani, *Muhadždžet el-bejda*, sv. 1, str. 59.

⁸ Ibid., sv. 1, str. 71.

Štaviše, ono može i priječiti slijeđenje Allahova puta. Za one oblasti koje su učinkovite u stjecanju spoznaje o božanskome, ali nisu detaljno obrađene Šerijatom (kao što je, primjerice, astronomija), dovoljno je zadovoljiti se prostom, nerazrađenom šerijatskom raspravom o tim pitanjima.”⁹

Ukratko, prema Kašanijevom mišljenju, svako onaj ko želi izučavati ove znanosti prvo se treba upoznati s religijskim znanostima.

Sadrudin Širazi, poznatiji kao Mulla Sadra, u svom komentaru na *Usul el-Kafi* smatra neprihvatljivim El-Gazalijevo ograničenje obligatornog, obaveznog znanja za muslimana samo na pitanja prakticiranja rituala i dozvoljenog ponašanja i poslovanja.¹⁰ Prema njegovom mišljenju, izučavanje religijskih znanosti (kao što su tevhid, božanski atributi i djela i sl.), kao i znanosti o čovjeku (kao što su sklonosti duše, njene radosti i bolesti), također su obavezne za većinu ljudskih bića. Dalje, on vjeruje da uopće nije od suštinskog značaja da ono što je obavezno (vadžib ajni) da nauče svi muslimani mora važiti identično u slučaju svakog pojedinca, kao i da se ono što je obavezno za jednog pojedinca smatra jednako obaveznim za drugoga.

Na ovom mjestu čini se prikladnim spomenuti nekoliko pitanja o kojima Mulla Sadra raspravlja u svom komentaru na *Usul el-Kafi*, a bave se predajom:

“Stjecanje znanja obaveza je svakog muslimana.”

1. Riječ ‘ilm (znanje ili znanost), slično riječi egzistencija (vudžud), ima širok spektar značenja koja variraju po jačini, odnosno slabosti, savršenosti (potpunosti), odnosno manjkavosti (nepotpunosti).¹¹ Generički smisao ove riječi, smisao u kojem se koristi u spomenutom hadisu, pokriva čitav ovaj spektar značenja. Ovako široki smisao riječi ‘ilm zajednički je svim njezinim različitim značenjima. Shodno tome, predaja namjerava reći da bez obzira na kojoj razini znanja neko bio, on mora nastaviti težiti daljnjem napretku. Poslanik hoće reći da je stjecanje znanja obavezno svim muslimanima, učenima i laicima, početnicima i obrazovanim učenjacima. Koju god razinu znanja da je čovjek dosegnuo, on je i dalje kao dijete koje ulazi u zrelo doba, tj. on mora da uči stvari koje mu ranije nisu bile obavezne.
2. Hadis implicira da musliman nikada ne može biti oslobođen svoje odgovornosti stjecanja znanja.¹²
3. Nijedna oblast znanja, odnosno nijedna znanost nije sama po sebi nepoželjna niti odvratna; jer znanje je poput svjetlosti i uvijek je poželjno. Razlog zbog kojeg se neke znanosti smatraju “nepoželjnima” jesu posljedice koje te znanosti uzrokuju.¹³

Ovdje ne namjeravamo ulaziti u raspravu o znanostima čije je izučavanje obaveza svakom odgovornom (mukelef) muslimanu. Ono što mi želimo razmotriti jesu one znanosti čije je znanje vadžib kifaje za cijeli muslimanski ummet. Međutim, prije nego započnemo raspravu o ovoj vrsti znanosti, čini nam se korisnim iznijeti ukratko naše viđenje o prvoj spomenutoj kategoriji znanosti (tj. vadžib ajni znanosti). Naše viđenje u vezi s time identično je viđenju Allame Kašanija, onako kako ga je on iskazao u svojoj knjizi *El-Vafi*:

“Znanost koja je obavezna svakom muslimanu je ona znanost koja uzdiže čovjekov položaj i status na budućem svijetu, te mu daje znanje o sebi samome, njegovom Stvoritelju, poslanicima, vjerovjesnicima

⁹ Mulla Muhsin Fejd el-Kašani, *Muhadždžet el-bejda*, sv. 1, str. 72.

¹⁰ Sadrudin Širazi, *Šerh Usul el-Kafi*, str. 121.

¹¹ *Ibid.*, str. 120.

¹² *Ibid.*, str. 121.

¹³ *Ibid.*, str. 129.

Božijim, islamskim prvacima, znakovima Božijim, Sudnjem danu, te svemu onome što ga približava Bogu i Božijem putu. Razine stečenog ovakvog znanja razlikuju se od osobe do osobe u skladu s njihovim sposobnostima i talentima, pa čak i u slučaju specifične osobe razina do koje će se uzdići mijenja se s njezinim razvojem. Prema tome, ne postoji granica stjecanju ove vrste znanja, i bez obzira do koje razine se popeo, čovjek je uvijek obavezan penjati se na još višu razinu (što, naravno, ovisi o njegovom kapacitetu i strpljivosti).”

Kada je riječ o znanostima koje spadaju u kategoriju vadžib kifaje, neke stavove i viđenja El-Gazalija i Allame Kašanija smatramo spornim:

1. Ne odobravamo njihovu klasifikaciju znanosti na religijske i nereligijske. Kako profesor Morteza Motahhari s pravom naglašava, takve klasifikacije mogu proizvesti zabludu da su nereligijske znanosti strane islamu, a to je potpuno nekompatibilno s univerzalnošću islama, religije koja za sebe tvrdi da pruža čovječanstvu sreću i blaženstvo. Religija koja sebe smatra samodovoljnom ne može se otuđiti od pitanja koja igraju vitalnu ulogu u osiguranju blagostanja i neovisnosti islamskoga društva. Kako Morteza Motahhari kaže:

“Islamska sveobuhvatnost i konačnost u smislu religije zahtijevaju promatranje svakog znanstvenog polja koje može donijeti korist islamskome društvu kao sastavni dio religijskih znanosti.”¹⁴

Pored toga, držimo da je skupina znanosti koje pripadaju kategoriji vadžib kifaje znatno veća od onoga u što Gazali hoće da nas uvjeri. Štaviše, smatramo da štedljivost koju on pokazuje u vezi s onim znanostima koje bismo mogli uključiti u ovu kategoriju nije u skladu s učenjima Kur’ana i islamske prakse. Naši razlozi za neprihvatanje tih ograničenja u vezi s učenjem su sljedeći:

- a) U većini kur’anskih ajeta, kao i u islamskim predajama, koncept ‘ilma (znanja) javlja se u svom apsolutno općem smislu, što se jasno vidi iz sljedećih primjera:

Reci: “Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?” (39:9)

...koji čovjeka poučava onome što ne zna. (96:5)

I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melecima i reče: “Kažite Mi nazive njihove, ako istinu govorite!” (2:31)

Mi uzvisujemo onoga koga Mi hoćemo, a nad svakim znalцем ima još znaniji. (12:76)

I od vas je onaj ko biva vraćen najnižem životu, da nakon znanja ne zna ništa. (16:70)

Poslanikov, s.a.v.a., hadis glasi:

“Svakome onom ko slijedi put traganja za znanjem Bog će olakšati put do Dženneta.”¹⁵

- b) Neki kur’anski ajeti i Poslanikovi, s.a.v.a., govor eksplicitni su u ukazivanju na to da znanje ne podrazumijeva samo učenje načela i zakona religije. Neke od njih navodimo kao primjere:

¹⁴ Murteza Mutahari, *Gofar-e Mah*, sv. 1, str. 137.

¹⁵ Zejnuddin ‘Amili, *Munjat el-Murid*; Ibn Madždže, *Sunen*, Uvod, Poglavlje 17, br. 223.

I doista smo dali Davudu i Sulejmanu znanje, a govorili su: "Hvala Allahu Koji nas je odlikovao nad mnogima od Njegovih robova vjernika." I naslijedi Sulejman Davuda i reče: "O ljudi! Naučeni smo govoru ptičijem i dato nam je od svake stvari. Uistinu, ovo je ta blagodati očita." (27:15-16)

Vidimo iz ovog ajeta da Sulejman poznavanje ptičijeg govora smatra božanskom blagodati i blagoslovom.

Zar ne vidiš da Allah s neba vodu spušta, pa Mi pomoću nje izvodi-mo plodove raznolikih boja, a ima planina bijelih i crvenih puteva, raznolikih boja, i onih tamnih, crnih! A ima ljudi, i životinja, i stoke isto tako boja raznolikih! A Allaha se boje od Njegovih robova jedino oni učeni. Allah je zbilja silan i On prašta. (35:27-28)

Jasno je da se riječ ulema (učeni, oni koji posjeduju znanje) u ovom ajetu odnosi na one koji se, budući da su svjesni prirodnih zakona i tajni kreacije, ponizno klanjaju moći i veličanstvenosti Boga.

I nismo ga poučili pjesništvu, niti mu priliči, to je samo Opomena i Kur'an jasni. (36:69)

U Kur'anu nalazimo referencu na Karuna kada se kaže:

Reče: "To mi je dato samo zbog mog znanja." (28:78)

Primjeri iz hadisa:

"Tragajte za znanjem pa makar išli i do Kine, jer traganje za znanjem je obaveza svakom muslimanu."¹⁶

"Najučeniji među ljudima je onaj koji samostalno skuplja znanje od drugih; najvredniji među ljudima je onaj koji posjeduje najviše znanja, a najlošiji je onaj koji posjeduje najmanje znanja."¹⁷

"Mudrost je izgubljena stvar vjernika. Stoga, kad god je nađe, najpreči od svih je on da je uzme."¹⁸

Navedeni hadisi prenose se od Časnog Poslanika, s.a.v.a., a od Imama Alija, mir s njime, prenosi se sljedeća predaja:

"Mudrost je izgubljena stvar vjernika, pa je tražite čak i ako je kod mnogobožaca, jer vi zaslužujete da je posjedujete mnogo više od njih."¹⁹

"Uzmite mudrost od bilo koga ko vam je nudi, gledajte šta se govori a ne ko govori."²⁰

Sve ove predaje ukazuju na to da stjecanje znanja nije ograničeno samo na učenje načela i zakona vjere, jer sasvim je jasno da Kina, ni tada kao ni danas, nije bila centar teoloških studija, ali je itekako bila poznata po svojoj industriji. Štaviše, jasno je da se zakoni i načela islama ne mogu učiti od ateista ili politeista.

2. Razlog zbog kojeg smatramo da poželjno znanje nije ograničeno samo na teološke studije ili šerijatske propise koji se bave halalom i haramom jest neprocjenljivo naslijeđe koje su nam ostavili muslimanski učenjaci

¹⁶ Sujuti, *El-Džami'us-sagir*, sv. 1, str. 11.

¹⁷ Saduk, *Amali*, str. 27.

¹⁸ Zejnuddin el-Amili, *Munajat el-Murid*, str. 71; Sujuti, *El-Džami'us-sagir*, sv. 2, str. 255.

¹⁹ Medžlisi, *Bihar el-Envar*, sv. 2, str. 97.

²⁰ Abdul Vahid Tamimi al-Amudi, *Gurar el-Hikam ve Durar el-Kalim*, sv. 2, str. 394.

prvih stoljeća nakon Hidžre. I savremeni historičari potvrđuju da su muslimanski učenjaci bili lučonoše znanosti tokom višestoljetnog perioda, a njihovi radovi i djela korišteni su kao udžbenici u Evropi stotinama godina. Zapravo, glavni razlog zbog kojeg su muslimanski učenjaci asimilirali znanstveno naslijeđe drugih naroda jest upravo taj što nisu vidjeli nikakvu vrstu sukoba ili proturječja između ciljeva znanosti i vjere, naprotiv, bili su uvjereni da i znanost i vjera zapravo žele dokazati jednoću, jedinstvenost prirode koja, opet, ukazuje na Jednoću njezinog Stvoritelja. Upravo iz ovog razloga teologija i racionalne i fizičke znanosti obrazovale su objedinjen predmet kojeg se podučavalo u teološkim školama i džamijama.

3. Ostavljati po strani grupu znanosti pod izgovorom da one nemaju toliko vrijednosti kao što je imaju religijske znanosti jednostavno nije ispravno. Jer, koja god oblast znanja ima za posljedicu očuvanje snage i vitalnosti islamskoga društva, njeno znanje je vadžib kifaje u istom smislu u kojem je učenost u religijskim znanostima istaknuta kao vadžib kifaje islamskom društvu u sljedećem ajetu Kur'ana:

Svi vjernici ne treba da idu u boj. Nek se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potrudi da se upuste u vjerske nauke i neka opominju narod svoj da mu se vrate, da bi se Allaha pobojali. (9:122)

Dakle, možemo zaključiti da se riječ 'ilm, onako kako se javlja u Kur'anu i sunnetu, koristi u svom generičkom smislu i ne odnosi se isključivo na religijske studije. Na ovim osnovima možemo reći da islam odvraća muslimane od bavljenja samo onim granama znanja čiji su zlo i šteta veći od njihovih koristi (kao što su magija i čarobnjaštvo, igre na sreću, i sl.). Relevantne predaje od Poslanika, s.a.v.a., glase:

“Najbolje oblasti znanja su one koje donose korist.”²¹

“O, Allahu! Okoristi me kroz znanje koje si mi podario, pouči me svemu onome što će mi biti od koristi i povećaj moje znanje.”²²

Od Imama Alija, mir s njime, prenosi se da je rekao:

“Nema dobra u znanju od kojeg nema koristi.”²³

“Znanje je pregolemo po svom obimu da bi neko mogao da ga cjelokupnog nauči. Stoga od svake znanosti učite njene korisne dijelove.”²⁴

Kako se može vidjeti iz dosada kazanoga, o nužnosti stjecanja religijskog znanja ne postoje mimoilaženja u mišljenju. Stoga nećemo dalje raspravljati o ovom pitanju.²⁵ Umjesto toga, vrijedi se koncentrirati na pitanje nužnosti izučavanja drugih znanosti sa stanovišta Kur'ana i sunneta. U tom pogledu postoji niz argumenata kojima ćemo se u nastavku pozabaviti.

- a) Ako su poznavanje i upućenost u neku znanost preduvjeti za postizanje određenog islamskoga cilja kako ga predočuje Šerijat, onda je bavljenje tom znanostu obaveza (vadžib), budući da sadrži pripremno stanje, odnosno uvjet za ispunjenje dužnosti koju propisuje Šerijat. Naprimjer, fizička dobrobit pojedinaca u islamskome društvu je potreba te je, stoga, izučavanje medicine vadžib kifaje za muslimane.

²¹ Abdul Vahid Tamimi al-Amudi, *Gurar el-Hikam ve Durar el-Kalim*, sv. 2, str. 394.

²² Sujuti, *El-Džami'us-sagir*, sv. 1, str. 196.

²³ *Nehdžul-belaga*, str. 393.

²⁴ Abdul Vahid Tamimi al-Amudi, *Gurar el-hikam ve durar el-kalim*, sv. 2, str. 56.

²⁵ Iako, čak i u ovom slučaju, možemo reći da je vjerska pismenost većine muslimana vrlo oskudna, kao i da je, nažalost, većina islamskih zakona u praksi izgubila svoju društvenu relevantnost.

Neki su mišljenja da, u ovom kontekstu, obaveza učenja bilo koje specifične znanosti ovisi upravo o potrebama društva. Naprimjer, u današnje vrijeme, da bi se imalo uspjeha u poljoprivredi visokih razmjera ili ekonomiji neophodno je posjedovati odgovarajuće stručno, specijalizirano znanje. U skladu s tim, muslimanima je vadžib kifaje da se specijaliziraju u tim oblastima.

Očigledno je da, ako muslimani ograniče svoje učenje i izučavanje znanosti samo na ono što je već izučeno i utvrđeno u nekim drugim zemljama, drugim riječima, ako se zadovolje samo minimumom svojih znanstvenih zahtjeva, oni nikada neće biti u stanju pobijediti nemuslimane u svijetu znanstvenog napretka.

- b) Društvo kakvim ga Kur'an zamišlja jeste neovisno društvo veličanstvenosti i raskoši, a nije društvo pokornosti i ovisnosti o nevjernicima, što se jasno vidi iz sljedećeg kur'anskog ajeta:

Nevjernicima puta da unište vjernike – Allah sigurno dati neće. (4:141)

Kako bi se ostvario ovaj kur'anski cilj od presudne je važnosti da islamsko društvo ima kulturološku, političku i ekonomsku neovisnost; a ovo, sa svoje strane, zahtijeva obrazovanje stručnjaka visokog kalibra na svakom polju te stvaranje nužnih znanstvenih i tehničkih preduvjeta u islamskim društvima. Jasno je da je jedan od razloga nazadovanju muslimanskih društava posljednjih stoljeća taj što su prepustili drugima izučavanje onih znanosti koje su upravo oni sami ponajviše trebali izučavati, čime su sebe učinili ovisnim o drugima.

U današnjem modernom dobu ljudski život nerazmršivo je povezan s težnjom ka znanstvenom napretku, a ključ uspjeha u svim oblastima leži u znanju. Prema tome, obaveza je muslimanskih znanstvenika i istraživača, bilo da žive u istočnim bilo u zapadnim civilizacijskim krugovima, a uključeni su u obrazovanje i istraživanje, da stječu posljednje i najpotpunije znanstveno i tehničko znanje. U suprotnom, njihova društva neizbježno će ostati pod dominacijom ove ili one supersile. Imam Džafer, mir s njime, kaže:

“Čovjek koji je u toku sa svojim vremenom neće biti savladan neočekivanim problemima.”²⁶

Da sumiramo, ako muslimani žele uspjeti u svojoj borbi protiv zlih sila svoga vremena, moraju se opremiti osnovama znanstvenog napretka i rada te težiti ka smanjenju jaza na svim znanstvenim poljima. Svaki predmet, koji je od suštinske važnosti za očuvanje egzistencije i vitalnosti islamskih društava, mora se izučavati.

- c) Časni Kur'an poziva ljude proučavanju i istraživanju sistema kreacije, čuda prirode, uzroka i posljedica svih stvari koje egzistiraju, uvjeta života organizama, ili, ukratko, svih Božijih znakova koje je moguće razlučiti u vanjskome univerzumu, kao i u najvećim dubinama ljudske duše. Kur'an naređuje razmišljanje i reflektiranje o svim aspektima kreacije i zahtijeva od ljudskih bića primjenu njihovog razuma i intelektualnih sposobnosti u svrhu otkrivanja tajni prirode. Navest ćemo tim povodom nekoliko ajeta:

²⁶ Kulaini, *El-Kafi*, sv. 1, str. 27; Harani, *Tuhaf el-Ukul*, str. 264.

*A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdali i ukra-
sili i kako u njemu nema nereda! A Zemlju smo rasprostrli i po njoj
nepomična brda pobacali i dali da iz nje niče raznovrsno prekrasno
bilje, da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svo-
me obraća. (50:6-8)*

*Pa zašto oni ne pogledaju kamile – kako su stvorene, i nebo – kako je uz-
dignuto, i planine – kako su postavljene, i Zemlju – kako je prostrta?!
(88:17-20)*

*Reci: “Putujte po svijetu da vidite šta je On ni iz čega stvorio. I, Allah će
to, poslije, po drugi put stvoriti. Allah, zaista, sve može.” (29:20)*

*Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju, a i u vama samima – zar
ne vidite? (51:20-21)*

*U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, zna-
menja za razumom obdarene, za one koje i stojeći i sjedeći i ležeći
Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. “Gospo-
daru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas
patnje u vatri!” (3:190-191)*

*Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi
s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah pušta s neba pa tako u
život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svako-
jaka živa bića, promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje
lebde – doista su znaci za ljude koji razmišljaju, za one koji imaju
pameti. (2:164)*

Kako se vidi iz prethodnih ajeta, Bog upućuje na sve egzistirajuće stvari u univerzumu kao na “znakove” njihovog Tvorca, a na sistem univerzuma kao otisak sveznajućeg Dizajnera i Programera. Proučavanje univerzuma i onoga što u njemu egzistira smatra se jednim od najvažnijih načina stjecanja znanja o Bogu, te priznanja veličanstvenosti njegovog Stvoritelja. I poslanici su svoj poziv vjerovanju temeljili na ovoj tački. Poslanik Musa, a.s., iznosi sličan argument u svom suočavanju s faraonom. Kur’an citira Musaa, a.s., i njegov argument sljedećim riječima:

*“Gospodar naš je Onaj Koji je svemu onom što je stvorio dao ono što
mu je potrebno, zatim ga kako da se time koristi nadahnua...” “O nji-
ma zna sve Gospodar moj, u Knjizi je, Gospodaru mome ništa nije
skriveno i On ništa ne zaboravlja. On je za vas Zemlju posteljom
učinio i po njoj vam prolaze utro, i On spušta s neba kišu!” – Samo
Mi dajemo da uz njenu pomoć u parovima niče bilje raznovrsno.
(20:50-53)*

Kur’an citira poslanika Nuha, a.s., kada se obraća svome narodu:

*Gospodaru moj, ja sam narod svoj i noću i danju, doista, pozivao, ali ga je
pozivanje moje još više udaljilo... i govorio: “Tražite od Gospodara svoga
oprost jer On, doista, mnogo prašta... Šta vam je, zašto se Allahove sile ne
bojite, a On vas postepeno stvara?! Zar ne vidite kako je Allah sedam ne-
besa, jedno iznad drugog, stvorio, i na njima Mjesec svijetlim dao, a Sun-
ce svijetiljkom učinio? Allah vas od zemlje poput bilja stvara, zatim vas u*

nju vraća i iz nje će vas sigurno izvesti. Allah vam je Zemlju učinio ravnom, da biste po njoj hodili putevima prostranim.” (71:5-20)

Očigledno, nije svako u mogućnosti i sposoban da čita ovu “knjigu” univerzuma. Kur’an smatra da su samo ljudi od znanja – učeni – ti koji su sposobni da se okoriste knjigom prirode, što se može vidjeti iz sljedećeg ajeta:

Zar ne znaš da Allah s neba spušta vodu i da Mi pomoću nje stvaramo plodove različitih vrsta; a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih. I ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan, i On prašta. (35:27-28)

Kur’an samo učene smatra sposobnima raspoznati veličanstvenost i grandioznost Božije kreacije i posjednicima poniznosti kao posljedice spoznaje božanske moći i veličine. Ovo je istaknuto u drugim ajetima Kur’ana:

To su primjeri koje Mi ljudima navodimo, ali ih samo učeni shvaćaju. (29:43)

A to su ajeti jasni, u srcima su onih kojima je razum dat. A Naše ajete samo nepravedni osporavaju. (29:49)

Iz navedenih ajeta očito je da se razumijevanje znakova Stvoritelja smatra mogućim samo za učene i ljude od mudrosti koji teže spoznaji tajni prirode i koji su stekli znanje u svojim oblastima istraživanja i proučavanja. Inače, površnim upoznavanjem s “knjigom stvaranja” ne otkriva se ništa posebno. Prikladno upoznavanje s ovom knjigom prirode moguće je postići samo kroz znanosti kao što su matematika, fizika, hemija, astronomija, botanika i zoologija (koje ćemo skupno zvati prirodne znanosti). Uz pomoć ovih, kao i racionalnih znanosti, otkrivamo prirodne zakone te razumijevamo zadivljujući red i poredak kreacije na kojima priroda počiva. Upravo u ovom svjetlu treba čitati kur’anske ajete poput sljedećeg:

Onaj Koji je sedam nebesa jedna iznad drugih stvorio – ti u onome što Milostivi stvara ne vidiš nikakva nesklada, pa ponovo pogledaj vidiš li ikakav nedostatak. (67:3-4)

Ovo znači da, što ljudsko znanje više bude napredovalo u razumijevanju Božije kreacije, to će Njegova Veličina i Veličanstvenost postati očigledniji ljudima. Razmotrimo sljedeći ajet:

Pokazivat ćemo im znakove Naše na horizontima i u dušama njihovim, dok im ne bude jasno da je on Istina. Zar nije dovoljno, Gospodar tvoj, što je On nad svakom stvari svjedok? (41:53)

U ovom ajetu Bog daje čovječanstvu obećanje o budućem otkrivanju Svojih vanjskih znakova u univerzumu i unutrašnjih u svijetu duše kako bi bili uvjereni da je On zaista Istina.

Još jedan razlog za proučavanje prirodnih fenomena i sistema kreacije jest taj što znanje o prirodnim zakonima i svojstvima stvari

i organizama može biti korisno za unapređenje uvjeta ljudskoga života. Ovaj aspekt naglašavaju mnogobrojni kur'anski ajeti, od kojih ćemo navesti nekoliko:

On čini da se noći i danom koristite, i Suncem i Mjesecom, a zvijezde su volji Njegovoj potčinjene, – to su, uistinu, dokazi za ljude koji pameti imaju – i svim onim što vam na Zemlji raznobojnog stvaraju, – to je, doista, dokaz ljudima koji pouku primaju. On čini da se morem koristite, da iz njega svježe meso jedete i da vadite nakit kojim se kitite – ti vidiš lađe kako ga sijeku da biste nešto iz obilja njegova stekli i da biste zahvalni bili. On je po Zemlji nepomična brda pobacao da vas ona ne potresa, a i rijeke i puteve da se ispravno usmjeravate, i putokaze, a i po zvijezdama se oni upravljaju. (16:12-16)

Kako ne vidite da vam je Allah omogućio da se koristite svim onim što postoji na nebesima i na Zemlji i da vas darežljivo obasipa milošću Svojom, i vidljivo i nevidljivo? A ima ljudi koji raspravljaju o Allahu bez ikakva znanja, bez ikakve uputei bez knjige svjetilje. (31:20)

I potčinio je za vas šta je u nebesima i šta je na Zemlji; sve je od Njega. Uistinu, u tome su znaci za ljude koji razmišljaju. (45:13)

I Koji je stvorio parove svega, i načinio vam plovila i stoku što jašete, da se smjestite na leđa njena, potom sjetite blagodati Gospodara Svog kad se na njoj uspravite, i reknete: "Slava Onom Koji nam je ovo potčinio, a ne bismo mi bili njeni ukrotitelji." (43:12-13)

Prema Kur'anu, proučavanje knjige prirode otkriva čovjeku svoje tajne i očituje svoju fundamentalnu koherentnost, konzistentnost i uređenost. Ono čovjeku omogućava iskorištavanje posredništva znanja za otkrivanje bogatstava i resursa skrivenih u prirodi te postizanje materijalnog blagostanja svojim znanstvenim otkrićima. Bog je čovjeka postavio za Svog namjesnika ili zamjenika na Zemlji i opskrbio ga neograničenim mogućnostima. Na njemu je da prepozna svoje vlastite potencijale i da se okoristi o mogućnosti te stekne moć i mudrost koji odgovaraju njegovoj ulozi namjesnika Božijeg i znaka Njegove mudrosti i svemoći:

I On je Taj koji vas je učinio namjesnicima Božijim (halifama) na Zemlji, i uzdigao vas jedne nad drugima stepenima, da vas iskuša u onom šta vam je dao. Uistinu! Gospodar tvoj je brz u kazni i, uistinu, On je Oprosnik, Milosrdni. (6:165)

Zapravo, ovaj čovjekov stupanj – biti Božiji namjesnik na Zemlji – podaren je čovjeku kao izravan rezultat njegovog kapaciteta za stjecanje znanja, kako se to u sljedećem ajetu kaže:

I pouči Adema imenima – svakom od njih – zatim ih izloži melecima, pa reče: "Obavijestite Me o imenima ovih, ako ste iskreni." (2:31)

Do sada smo nastojali dokazati da se preporuke Kur'ana i sunneta u vezi sa stjecanjem znanja ne odnose samo na stjecanje specifičnih šerijatskih učenja nego podjednako važe za bilo koju vrstu znanja koje je korisno ljudskome

rodu. Sada ćemo postaviti kriterije koji definiraju koje je znanje korisno. U tu svrhu, moramo pronaći i definirati koji su to obaveza i cilj muslimana u njegovom ovozemaljskom životu. Kur'an kaže da se sve vraća svome Stvoritelju:

... *Allahu se vraća sve!* (42:53)

A svrha stvaranja džina i ljudskih bića je da obožavaju Svemogućeg i traže bliskost s Njime:

Stvorio sam ljude i džine jedino da Me obožavaju. (51:56)

Već da Mene obožavate? To je put pravi. (36:61)

A naređeno im je samo da Allahu robuju, da Mu odano kao čisti vjernici vjeru ispovijedaju, i da namaz klanjaju, i da zekat udjeljuju – a to je vjера stamena! (98:5)

Prema tome, glavni čovjekovi ciljevi trebali bi biti težnja za bliskošću s Bogom i postizanje Njegovog zadovoljstva; i sve njegove aktivnosti morale bi biti fokusirane u ovom smjeru. Pohvalno je sve što doprinosi toj bliskosti ili vodi u tom smjeru. Dakle, znanje je korisno jedino ako predstavlja instrument za stjecanje znanja o Bogu, kao i Njegovog zadovoljstva i bliskosti; u suprotnom, samo znanje predstavlja najveći zastor (hidžabul-ekber), bilo ono povezano s prirodnim znanostima bilo sa šerijatskim znanostima. Kako to Sadi Širazi kaže:

*Život je uzaludan ako nema prisjećanja na Njega,
Nema boljih riječi od onih koje odaju tajne ljubavi,
Sadi! Očisti svoje srce od svega osim Njega,
Znanje koje ne vodi Njemu je neznanje.*

Očigledno je da se obožavanje Boga ne odvija samo putem molitve, posta itd. Zapravo, svaki potez u smjeru približavanja Bogu smatra se obožavanjem. Jedan od načina pomoći čovjeku u njegovom putovanju ka Bogu jest znanje i, naravno, samo u ovom slučaju znanje se može smatrati vrijednim. Pomoću znanja musliman stječe bliskost s Bogom na različite načine.

Kao prvo, on znanjem povećava svoju spoznaju Boga. Od našeg velikog Poslanika, s.a.v.a., prenose se sljedeće riječi:

“Boga je moguće obožavati i služiti Mu putem znanja; sreća na ovome i na budućem svijetu dolazi kroz znanje; a nedaće ovoga i budućeg svijeta leže u neznanju.”²⁷

Kao drugo, on efektivno pomaže u ostvarivanju napretka islamskoga društva te ostvarivanju islamskih ciljeva:

...*a Riječ Allahova – ona je gornja...* (9:40)

Od časnog Poslanika, s.a.v.a., prenosi se hadis:

“Zadesi li smrt čovjeka koji stječe znanje u svrhu oživljavanja islama, njegov položaj u Džennetu bit će samo jedan stepen ispod stepena poslanika.”²⁸

Kao treće, on može upućivati druge ljude. Od našeg dragog Poslanika, s.a.v.a., prenosi se sljedeći hadis:

²⁷ El-Fetel El-Nejšeburi, *Revide el-Vaizin*, sv. 1, str. 12.

²⁸ Medžlisi, *Bihar el-Envar*, sv. 1, str. 184.

“Bog će štititi moje nasljednike.” Upitan je: “A ko su tvoji sljedbenici?” Odgovori im: “To su oni koji čuvaju živom moju praksu (sunnet) i podučavaju ga Božijim slugama.”²⁹

Kao četvrto, on je u stanju riješiti mnogobrojne probleme ljudskoga društva općenito. Od našeg velikog Poslanika, s.a.v.a., prenose se sljedeće riječi:

“Svi ljudi su Božija porodica. Među njima, najdraži Bogu su oni koji su najkorisniji Njegovoj porodici.”³⁰

Znanje koje se koristi na gore spomenute načine smatra se korisnim; u suprotnom, ono nema nikakvu stvarnu vrijednost:

To je zato što je Allah – On, Istina, i što je ono što prizivaju mimo Njega, neistina, i što je Allah, On, Uzvišeni, Veliki. (31:30)

Također, od časnog Poslanika, s.a.v.a., prenosi se da je rekao:

“Onome ko stječe znanje za bilo šta mimo Boga, i čiji cilj je nešto drugo mimo Boga, boravište će biti Vatra.”³¹

“Onome čije se znanje povećava a njegovo spasenje ne bude pratilo to povećanje, udaljenost od Boga se povećava.”³²

“Bog, Najuzvišeniji, je rekao: ‘Znanstvene rasprave među mojim slugama mogu oživjeti njihova srca ako ih vode ka mojim naredbama.’”³³

Svako znanje koje ne pomaže čovjeku na njegovom putu ka Allahu slično je tovaru knjiga na plećima magarca:

Oni kojima je naredeno da prema Tevratu postupaju, pa ne postupaju, slični su magarcu koji knjige nosi. (62:5)

Seid Kutb u svom komentaru ajeta (16:35) navodi sljedeće:

“U ovom ajetu vrsta ili predmet znanja nisu spomenuti, nego se to odnosi na znanje općenito. Štaviše, ajetom se implicira da se sve vrste znanja smatraju Božijim darom, a svaka učena osoba mora shvatiti porijeklo svoga znanja i okrenuti svoje lice ka Bogu u znaku zahvale. Oni, također, moraju koristiti to stečeno znanje u svrhu stjecanja Božijeg zadovoljstva, zadovoljstva Onoga Koji im je podario to znanje.

Prema tome, znanje ne može stajati između čovjeka i Tvorca, jer znanje je jedan od Božijih poklona ljudskim bićima. Znanje koje uzrokuje razdor između čovjekovog srca i Boga nije ništa drugo do skretanje, i ono je zalutalo od svog ishodišta i ne zna šta mu je odredište. Ono ne donosi niti sreću posjedniku niti drugima i samo je uzrokom okrutnosti, straha, tjeskobe i uništenja, jer je otišlo od svog izvora, odlutalo od svog stvarnog pravca i izgubilo se na putu ka Bogu.”³⁴

Dakle, možemo izvesti sljedeće zaključke:

- a) Sve znanosti, bilo teološke bilo prirodne, predstavljaju sredstvo za stjecanje bliskosti Božije, i sve dok igraju ovu ulogu one su svete. Međutim, ova svetost nije im svojstvena. Kako dr. Behešti kaže:

²⁹ Zejnuddin El-Amili, *Munjat el-Murid*, str. 24.

³⁰ Ibn Ebi Džumhur, *Gevali el-Leali*, sv. 1, str. 101; Sujuti, *El-Džami'us-sagir*, sv. 1, str. 558.

³¹ Zejnuddin El-Amili, *Munjat el-Murid*, str. 43; Ibn Mađdže, *Sunen*, Uvod, Poglavlje 23, br. 258.

³² Medžlisi, *Bihar el-Envar*, sv. 2, str. 37; Sujuti, *El-Džami'us-sagir*, sv. 2, str. 487.

³³ Kulejni, *El-Kafi*, sv. 1, str. 41.

³⁴ Sejid Kutb, *Fi Zilal El-Kur'an*, sv. 6, str. 262-263.

“Svaka oblast znanja, sve dok ne postane alat u rukama taguta, jest sredstvo prosvjetljenja; u bilo kojem drugom smislu, znanje postaje sredstvo zastranjivanja.”

- b) Promatrano iz ove perspektive, različite znanosti nisu strane jedna drugoj; jer, svaka nam na svoj način interpretira različite stranice knjige stvaranja.

Kako istaknuti pjesnik-mudrac Šejh Mahmud Šabestari kaže:

*Njemu čiji duh je prosvjetljen,
Cijeli univerzum sveta knjiga Najvišeg je;
Svaka sfera univerzuma poglavlje je za sebe,
Jedna je sura Fatih, a druga je sura Ihlas.*

Na stranicama ove božanske knjige moguće je da neka poglavlja imaju prednost i prioritet nad drugima, ali unatoč tome, sva su ona od suštinske važnosti za razumijevanje Božijih znakova na afak (horizontima) i anfus (dušama), tj. u univerzumu i unutarnjem i vanjskom.

U prvim stoljećima islamske civilizacije, kada je ona bila na svome vrhuncu, muslimanski intelektualci prilazili su pitanju znanja uz viziju sličnu onoj koju smo iznad opisali. Različite znanosti promatrane su iz jedne perspektive i smatrane međusobno povezanim kao grane i ogranci stabla znanja. Ciljem svih znanosti smatrano je otkrivanje jedinstva i koherentnosti u svijetu prirode. U skladu s tim, izvor sveg znanja smatran je jednim. Pri tome su oni koristili i eksperimentalne ali i intelektualne i intuitivne pristupe za razumijevanje različitih razina i faza egzistencije. Tokom tog perioda nalazimo mnogobrojne primjere učenjaka koji su u sebi sjedinjavali autoritet u religijskim znanostima s enciklopedijskim znanjem prirodnih znanosti. Ljudi poput Ibn Sine, Omera Hajama, Nasiruddina Tusija i Kutbuddina Širazija samo su neki od mnogobrojnih. I sve dok su ovakva vizija i perspektiva vladale muslimanskim obrazovanjem i znanošću, muslimani su predstavljali avangardu ljudske civilizacije a njihovi gradovi centre specijaliziranog učenja.

George Sarton priznaje da su u periodu između 750. i 1100. godine n.e. muslimani bili neosporni predvodnici intelektualnog svijeta, a da su nakon 1100. godine pa sve do 1350. centri učenja u muslimanskome svijetu zadržali svoj globalni značaj i privlačnost. Nakon 1350. godine evropski svijet započinje svoj napredak, a islamski ne samo da stagnira nego u potpunosti propušta apsorbirati napredak koji je dolazio izvan njega. Teološke škole izbacuju i isključuju sve prirodne znanosti iz svojih nastavnih programa izuzev klasične astronomije i matematike. Ovakva ograničenja dovode do ozbiljnih i teških posljedica za islamski svijet. Navest ćemo samo neke od njih:

1. I dok su Evropljani nastojali razmrsiti skrivene prirodne zakone i otkriti načine eksploatiranja njezinih bogatstava i resursa, muslimani su potpuno odbacili ove aktivnosti i prepustili drugima ono što su sami najviše zasluživali da rade. Danas su dosegli položaj u kojem moraju ovisiti o Americi i Evropi za zadovoljavanje svojih najelementarnijih potreba. U najvećoj mjeri nisu kadri koristiti svoje resurse, nego su ih prepustili strancima na eksploatiranje.
2. Oni muslimani koji su nastavili s izučavanjem empirijskih znanosti najčešće su u potpunosti otuđeni od vjerskih znanosti. Kao rezultat, njima

nedostaje islamski svjetonazor kojeg je zamijenila ateistička vizija koja i danas dominira zapadnom znanstvenom tradicijom.

3. Eliminiranje izučavanja prirodnih znanosti iz znanstvenih programa vjerskih medresa te nedostajanje izravnog dodira s izvorima moderne znanosti od strane religijskih učenjaka, proizveli su dvije zastranjene intelektualne struje u muslimanskom svijetu:

a) Neki muslimani, pod utjecajem Zapadnog znanstvenog i tehničkog napretka, a bez poznavanja bilo kakvih ograničenja empirijskih znanosti, postali su singularno opsjednuti njima... do te mjere da su čak Kur'an i hadise pokušali interpretirati u skladu s njihovim pretpostavkama. Kur'anski tefsiri, kao što su oni koje su pisali Tantavi i Sir Seid Ahmed Kan, pripadaju upravo ovoj klasi. Drugi su otišli čak dalje, tvrdeći da je sve ono što su moderne znanosti našle moguće naći u Kur'anu i hadisima. Ova tvrdnja, navodno, imala je za cilj pokazati nadnaravnu i božansku prirodu Kur'ana.³⁵

U uvodu u svoj tefsir Kur'ana Šejh Mahmud Šeltut, nekadašnji rektor Al-Azhar Univerziteta, piše:

“Bog nije spustio Kur'an kako bi informirao čovječanstvo o znanstvenim teorijama i tehnološkim tehnikama... Ako učinimo pokušaj izmirenja između Kur'ana i opipljivih znanstvenih hipoteza, time ćemo Kur'an podvrgnuti obrtanju vremena kojem su sve znanstvene teorije i hipoteze sklone. To bi rezultiralo prezentiranjem Kur'ana u jednoj apologetičnoj i odbrambenoj perspektivi. Šta god da se spominje u Kur'anu o tajnama stvaranja i prirodnim fenomenima ima za cilj podsticanje čovječanstva na razmišljanje i istraživanje ovih stvari, čime će se i njihova vjera povećati i ojačati.”

- b) Neki vjerski učenjaci smatrali su znanstvene teorije suprotstavljenim religijskim učenjima i u skladu s tim krenuli su napadati znanost. Ovo je rezultiralo time da su se mnogi muslimani okrenuli od religije. Da prirodne znanosti, kojim slučajem, nisu protjerane iz religijskih nastavnih programa, ova tragedija se nikada ne bi desila. Svaka plodna i zdrava kritika ideja zasnovana na znanstvenim teorijama zahtijeva, na prvom mjestu, bliskost s različitim disciplinama modernih znanosti, što omogućuje ispravno otkrivanje i odbacivanje bilo kakvih nezagarantiranih zaključaka.

Kako je moguće tvrditi da prirodne znanosti rezultiraju čovjekovim otuđivanjem od Boga kada Kur'an nedvosmisleno objavljuje:

U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. “Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!” (3:190-191)

Ako se demarkaciona linija između religije i znanosti učini, pokazuje jasnom, onda nema razloga za bilo kakav sukob između ovog dvoga. Zapravo, oni će jedno drugo nadopunjavati. Znanost je poput svjetiljke života a religija je njegov vodič.

³⁵ A. Noofel, *Al-Muslimun wa al-Ilm al-Hadith*, str. 5.

Abstract
Science and Muslim **Umma** and the
Islamic Concept of Knowledge

Mahdi Golshan

For more than several centuries, Muslim scholars have been lagging behind world trends, although it is widely known and recognized that, in the past, they were the ones who paved the way and led and managed the world's flows in the field of science. In the following text, the author, himself a naturalist, attempts to give his view and answers to questions such as: What happened? Where did Muslims make mistake? What is Qur'an's view of knowledge? Should we only study religious sciences? Can we, may we and should we, from the perspective of Qur'an and **Sunna**, study any knowledge that brings us closer to knowing God and His Creation? Why and for which purpose should we study natural sciences and are there any boundaries? The author strives to cope with these problems as profoundly as he can and give us information and references from Qur'an and Sunna about the abovementioned questions, and much more. Furthermore, he not only wants to offer us answers to these questions, but gives us practical guidelines as how we, as **umma**, should behave and what should be our goal when we study natural sciences.

Key words: Qur'an, **Sunna**, natural sciences, Islam, knowledge, epistemology, physics, nature, knowing nature